

**Bogusław Fiedor
Marian Gorynia**

***Współczesne nauki ekonomiczne
– szanse i zagrożenia***

**KONFERENCJA JUBILEUSZOWA
XX-LECIE KIERUNKU EKONOMIA NA
UNIWERSYTECIE WROCŁAWSKIM
"QUO VADIS OECONOMIA?"
UNIWERSYTET WROCŁAWSKI
7 maja 2021**

Struktura referatu i rozdziału w książce

Część pierwsza

Próba syntetycznego podsumowania dyskusji na temat istoty współczesnych nauk ekonomicznych wraz z rozstrzygnięciem podstawowych kwestii definicyjnych i klasyfikacyjnych

Część druga

Najważniejsze szanse stojące przed współczesnymi naukami ekonomicznymi

Część trzecia

Identyfikacja i charakterystyka zagrożeń, przed jakimi stoją nauki ekonomiczne

Delimitacja NE – miejsce w klasyfikacji nauk – przeszłość

Do 30 września 2018 roku – dziedzina nauk ekonomicznych, cztery dyscypliny (osiem obszarów, w tym nauk społecznych; jedna z trzech dziedzin tego obszaru):

- **Ekonomia** – ludzkie zachowanie jako związek między danymi celami a ograniczonymi środkami o alternatywnych zastosowaniach; chodzi o **efektywność** alokacji rzadkich zasobów
- **Nauki o zarządzaniu** – zarządzanie można zdefiniować z punktu widzenia tzw. perspektywy zasobowej; zarządzanie polega na takim dobieraniu i koordynowaniu wykorzystania rzadkich zasobów, aby możliwe było osiągnięcie celów organizacji, do których należy m. in. **efektywność**
- **Finanse** – będące dobrem rzadkim (ograniczonym) zasoby finansowe alokowane są pomiędzy różne możliwości inwestowania, które mają przynosić właścicielowi środków pożytki; liczy się **efektywność** inwestowania
- **Towaroznawstwo** – przyrodniczo-techniczne podstawy **efektywności**; jak efektywność uwarunkowana jest czynnikami fizycznymi, chemicznymi, biologicznymi itp.?

Delimitacja NE – miejsce NE w klasyfikacji nauk

– terażniejszość

- Od 1 października 2018 roku dziedzina nauk społecznych, będąca zgodnie z Ustawą 2.0 (Konstytucja dla Nauki) jedną z ośmiu dziedzin nauki, zawiera w sobie w zasadzie dwie albo trzy dyscypliny „ekonomiczne” w ramach jedenastu dyscyplin w dziedzinie nauk społecznych
- Są to dyscypliny Ekonomia i finanse oraz Nauki o zarządzaniu i jakości
- Z pewnym uproszczeniem można przyjąć, że dyscyplina Ekonomia i finanse powstała ze scalenia dyscyplin Ekonomia oraz Finanse, a dyscyplina Nauki o zarządzaniu i jakości jest efektem połączenia dyscypliny Nauki o zarządzaniu i części dyscypliny Towaroznawstwo
- Dodatkowo w ramach dziedziny nauk społecznych występuje także dyscyplina o nazwie Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, którą również można zaliczyć do szeroko rozumianych nauk ekonomicznych

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości

- Niniejsze opracowanie – szerokie, kompromisowe rozumienie nauk ekonomicznych pojmowanych jako wypadkowa omówionych podejść klasyfikacyjnych
- Kontekst polski – jak zaznaczono wyżej – w polskiej klasyfikacji działalności naukowej **dziedzina nauk ekonomicznych** przestała formalnie istnieć od 1 października 2018 roku
- Nieformalnie, konwencjonalnie można jednak przyjąć, że grupa dyscyplin wyróżnionych obecnie w klasyfikacji dyscyplin w dziedzinie nauk społecznych stanowi umowną **subdziedzinę nauk społecznych**, która w przybliżeniu odpowiada dawnej dziedzinie nauk ekonomicznych
- Quasi **subdziedzina nauk ekonomicznych** obejmuje w zaproponowanym tutaj ujęciu następujące dyscypliny: **Ekonomia i finanse**, **Nauki o zarządzaniu i jakości** oraz **Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna**

Delimitacja NE – miejsce w klasyfikacji nauk – przyszłość/teraźniejszość

Od 1 października 2018 roku – dziedzina nauk ekonomicznych przestała formalnie istnieć, nieformalnie można do niej zaliczyć trzy dyscypliny dziedziny nauk społecznych:

- Ekonomia i finanse – przedmiotem zainteresowania tej dyscypliny jest ludzkie zachowanie jako związek między danymi celami (wynikami) a ograniczonymi środkami (zasobami) o alternatywnych zastosowaniach; chodzi o **efektywność** alokacji rzadkich zasobów, pośród których wyróżnia także się zasoby finansowe
- Nauki o zarządzaniu i jakości – przedmiot badań w tej dyscyplinie zogniskowany jest na takim dobieraniu i koordynowaniu wykorzystania rzadkich zasobów, aby możliwe było osiągnięcie celów organizacji, do których należy m. in. **efektywność**; jednym z czynników decydujących o **efektywności** jest jakość, która uwarunkowana jest czynnikami fizycznymi, chemicznymi, biologicznymi itp.
- Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna – przedmiot dociekań w tej dyscyplinie stanowią przestrzenne aspekty kształtowania się **efektywności** wykorzystania rzadkich zasobów

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości

- Postulat I – szansa rozwojowa **nauk ekonomicznych** – rezygnacja ze sztywnego, skostniałego i petryfikującego przeszłe, historyczne schematy podziału na dziedziny i dyscypliny oraz towarzyszące temu wprowadzenie elementu elastyczności przy jednoczesnej dbałości o przestrzeganie tożsamości nauk ekonomicznych (**efektywność**) – elastyczność wewnętrzna
- Postulat II – delimitacja kategorii **nauk ekonomicznych** – podejście dynamiczne i elastyczne na bazie ewolucyjnych ustaleń/uzgodnień z innymi dziedzinami i dyscyplinami wiedzy, odejście od fetyszu formalnych granic, podejście sytuacyjne – elastyczność zewnętrzna dynamiczna
- Postulat III – rezygnacja ze sztywnego podejścia do granic między **naukami ekonomicznymi** a innymi fragmentami wiedzy wydzielonymi w sposób formalny lub nieformalny. Często to właśnie obszary badawcze znajdujące się na peryferiach niektórych dziedzin i dyscyplin, a jednocześnie spokrewnione z innymi dziedzinami i dyscyplinami przedmiotem zainteresowań lub metodami badawczymi są potencjalnie zarodkami przyszłych, niekonwencjonalnych, nowych obszarów poszukiwań, których eksploracja może generować postęp w nauce – elastyczność zewnętrzna statyczna

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości - propozycja – dyscyplina **Nauki ekonomiczne**

- Na podstawie powyższej obserwacji można zgłosić wniosek, by w realiach polskiej klasyfikacji nauki obecne dyscypliny składające się na nauki ekonomiczne stały się jedną dyscypliną pod nazwą **Nauki ekonomiczne**
- Argument – złożoność współczesnych gospodarek wymaga w badaniach ujęcia w miarę możliwości całościowego i kompleksowego, a imponderabilia klasyfikacji dyscyplin nie mają wiele wspólnego z realizmem w badaniach naukowych oraz są zwyczajnie niezrozumiałe dla przedstawicieli praktyki gospodarczej
- Rozważmy następujący hipotetyczny przykład tematu pracy naukowej (doktorskiej albo habilitacyjnej) – *Zróżnicowanie przestrzenne zarządzania finansami projektów tworzenia innowacji produktowych*

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości - propozycja – dyscyplina **Nauki ekonomiczne**

- Zgodnie z podejściem zdroworozsądkowym taka problematyka badawcza bez większych wątpliwości zasługuje na zaliczenie jej do nauk ekonomicznych
- Przyporządkowanie przykładowo przytoczonej problematyki do którejś z trzech dyscyplin tworzących quasi subdziedzinę **Nauk ekonomicznych** (co w obowiązujących regułach przeprowadzania postępowań awansowych jest konieczne) – istotne trudności
- Z praktycznego punktu widzenia wprowadzenie jednej dyscypliny **Nauki ekonomiczne** byłoby istotnym ułatwieniem w procedowaniu tego rodzaju prac awansowych. Oczywiście niezbędne byłoby dochowanie zasad staranności przy doborze recenzentów pod kątem zbieżności ich kompetencji z problematyką procedowanej pracy awansowej w ramach bardzo szeroko zdefiniowanej dyscypliny **Nauki ekonomiczne**
- Co stoi na przeszkodzie?

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości

DYSCYPLINA	LICZBA OSOB
archeologia	188
architektura i urbanistyka	280
astronomia	112
automatyka, elektronika i elektrotechnika	919
ekonomia i finanse	1418
filozofia	572
geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	303
historia	1033
informatyka	219
informatyka techniczna i telekomunikacja	804
inżynieria biomedyczna	222
inżynieria chemiczna	338
inżynieria lądowa i transport	889
inżynieria materiałowa	774
inżynieria mechaniczna	1379
inżynieria środowiska, górnictwo i energetyka	1088
językoznawstwo	923
literaturoznawstwo	1258
matematyka	697
nauki biologiczne	1621
nauki chemiczne	1348
nauki farmaceutyczne	540

DYSCYPLINA	LICZBA OSOB
nauki farmaceutyczne	540
nauki fizyczne	1253
nauki leśne	231
nauki medyczne	3730
nauki o bezpieczeństwie	430
nauki o komunikacji społecznej i mediach	303
nauki o kulturze fizycznej	402
nauki o kulturze i religii	536
nauki o polityce i administracji	794
nauki o sztuce	314
nauki o zarządzaniu i jakości	1302
nauki o zdrowiu	982
nauki o Ziemi i środowisku	754
nauki prawne	1211
nauki socjologiczne	476
nauki teologiczne	403
pedagogika	800
prawo kanoniczne	52
psychologia	415
rolnictwo i ogrodnictwo	831
sztuki filmowe i teatralne	185
sztuki muzyczne	892
sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki	1064
technologia żywności i żywienia	503
weterynaria	301

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości - propozycja – dyscyplina **Nauki ekonomiczne**

- Tabela 1 – liczby osób uprawnionych do głosowania w wyborach do Rady Doskonałości Naukowej (RDN) w 2019 roku
- Znaczne rozpiętości w liczebności populacji naukowców uprawnionych do głosowania w poszczególnych dyscyplinach
- Najbardziej rażąca dysproporcja – dyscyplina **Nauki medyczne**, gdzie ponad 3700 samodzielnych pracowników nauki wybierało 3 przedstawicieli do RDN
- Nie wydaje się przy tym, aby poziom zróżnicowania problematyki badawczej w naukach medycznych był niższy aniżeli byłoby to w wypadku połączenia 3 „dyscyplin ekonomicznych” w jedną dyscyplinę pod nazwą **Nauki ekonomiczne**
- Dyscypliny **Ekonomia i finanse** (ponad 1400 głosujących) oraz **Nauki o zarządzaniu i jakości** (ponad 1300) należą do czołówki dyscyplin dysproporcjonalnie reprezentowanych w RDN

Delimitacja NE – rozważania o przyszłości - propozycja – dyscyplina **Nauki ekonomiczne**

- W wypadku trzeciej „dyscypliny ekonomicznej” czyli Geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej liczba uprawnionych do głosowania wynosiła ponad 300 osób
- Łącznie więc liczba przedstawicieli 3 dyscyplin „ekonomicznych” uprawnionych do głosowania w wyborach do RDN wynosi ponad 3000 osób
- Tak wyodrębnione Nauki ekonomiczne byłyby drugą najliczniejszą dyscypliną
- Wydaje się, że dobrym rozwiązaniem w takiej sytuacji byłoby wprowadzenie w Konstytucji dla Nauki zasady, że poszczególne dyscypliny są reprezentowane w RDN na zasadzie proporcjonalności pomiędzy liczbą osób uprawnionych do głosowania i liczbą osób wybieranych do RDN

Delimitacja NE – propozycja – dyscyplina **Nauki ekonomiczne** – wady i zalety propozycji

- **Wady:**
 - *De facto* tylko jedna – znów coś zmieniamy, za dużo zmian, mamy już dość ciągłych zmian
- **Zalety:**
 - Rozszerzenie granic dyscypliny **Nauki ekonomiczne** powinno przeciwdziałać szufladkowaniu badań, wiedzy
 - Uniknięcie dyskusji na temat przynależności tematyki do dzisiejszych dyscyplin
 - Punkt ciężkości zostałby przesunięty na dobór kompetentnych recenzentów
 - Sprzyjałoby to także sprawności postępowań awansowych prowadzonych w RDN

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Ogólne przesłanki naszej refleksji nad identyfikacją zagrożeń dla rozwoju nauk ekonomicznych

1. Wyraźna (wyższa niż w innych naukach społecznych) **dwoistość rozwoju ekonomii jako nauki**
 - A. **Nurt teoretyczny**, oparty głównie (choć nie wyłącznie) na formalno-dedukcyjnym modelowaniu, na dominacji (niezależnie od konkretnej orientacji filozoficzno-metodologicznej) pozytywizmu i redukcjonizmu i – jako pochodna – delegitymizacji podejścia (nurtu) normatywnego
 - B. Z drugiej strony, ciągłość refleksji i przeświadczenia, że potrzebna jest „praktyczność” czy **pragmatyzm ekonomii** implikuje potrzebę brania pod uwagę **społecznej kontekstualności** i szeroko rozumianych **aksjologicznych uwarunkowań** decyzji/wyborów ekonomicznych. Pragmatyzm bowiem, zwłaszcza w różnych politykach gospodarczych, implikuje potrzebę poszukiwania rozwiązań nie tylko efektywnych/optymalnych, ale i społecznie akceptowalnych . Ważna jest również dyskusja nad samymi **wartościami, czy celami gospodarowania** (vide A. Sen/M.Nussbaum)
2. W refleksji tej nie da się zachować „**metodycznej czystości**” właściwej dla analizy SWOT: obszarem poszukiwań zagrożeń może być nie tylko „otoczenie zewnętrzne rozwoju ekonomii jako nauki), ale i jej „wnętrze”

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Zagrożenia identyfikowane w artykule – przegląd

1. Główne

- **Postmodernizm** i wynikający z niego **relatywizm** w nauce
- **Populizm** i **woluntaryzm**
- **Imperializm** ekonomii jako nauki

2. Inne

- **Niskie finansowanie** nauki i badań ekonomicznych (zwłaszcza w perspektywie potrzeby wzrostu zespołowości badań i ich interdyscyplinarności)
- Zagrożenia związane z **internacjonalizacją** nauki
- Dominacja ściśle **ilościowych** (bibliometrycznych) **kryteriów** w ocenie rozwoju ekonomii jako nauki(indywidualnych badaczy, jednostek naukowo-dydaktycznych, uczelni)

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Postmodernizm i wynikający z niego relatywizm w nauce

- Ekonomia może i powinna być postrzegana jako część szeroko rozumianej **kultury** (obok filozofii, kultury i sztuki)
- **Postmodernizm** jako najbardziej znamieny "megatrend" rozwoju współczesnej kultury
 - Za G. Aylesworth'em (i J. Habermasem) przyjmujemy, że *postmodernizm to zespół krytyczno-literackich, polityczno-strategicznych i retorycznych praktyk (działalności, aktywności), które bazują na takich koncepcjach jak, "różnica", "reminiscencja" (repetycja), "symulakra", czy "hiperrzeczywistość",*
 - Tak rozumiany postmodernizm odrzuca współczesną, zapoczątkowaną **oświeceniową koncepcją racjonalności**, nauki i badań naukowych)
 - Oznacza to kwestionowanie takich fundamentalnych dla tej nauki pojęć ontologiczno-epistemologicznych, jak: "istnienie", "tożsamość", "'historyczny postęp", "epistemologiczna pewność", czy "jednoznaczność".
 - (Habermas) postmodernizm oznacza *zakwestionowanie potrzeby oddzielania wartości artystycznych od sfery nauki i polityki, wprowadzenie do niej kryteriów "estetycznej użyteczności" i subwersji, czyli możliwości nie opartego na rygorystycznych procedurach obalania, negowania twierdzeń*

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Postmodernizm i wynikający z niego relatywizm w nauce

- Triada: **postmodernizm** – **relatywizm** (kwestionowanie potrzeby standardowo rozumianej racjonalności w myśleniu i działaniu) – **postprawda**
- **Istota relatywizmu w naukach ekonomicznych**
 - Negowanie czy **pomniejszanie znaczenia refleksji teoretycznej** jako podstawy decyzji i wyborów ekonomicznych - w każdej skali, od przedsiębiorstwa po różne poziomy aktywności państwa
 - nadmierne akcentowanie **roli sprawczej czynników wolicjonalnych i emocjonalnych**, czy tak zwanej woli politycznej, w życiu gospodarczym – woluntaryzm ekonomiczny* i statolatria
 - Zastępowanie w politykach gospodarczych rygorystycznego rozumowania opartego na jasno określonych logicznych zasadach proceduralnych **kategoriami politycznej, aksjologicznej czy ideologicznej użyteczności.**

*nie w znaczeniu przypisywanym mu w poglądach skrajnie libertariańskich

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Zagrożenia związane z populizmem

- Generalnie, podobnego rodzaju co te wynikające z powyżej zdefiniowanego woluntaryzmu ekonomicznego
- Dotyczą zwłaszcza **makroekonomii** i różnych polityk gospodarczych i społecznych, w tym zwłaszcza fiskalnej, a nawet monetarnej (jak choćby pokazują lekcje z „kryzysu pandemicznego”)
- negatywne skutki populizmu dla nauk ekonomicznych należy wiązać z tym, że w naukach społecznych mamy zawsze do czynienia z jednej strony z **wpływem koncepcji teoretycznych na rzeczywistość społeczną**, w interesującym nas tutaj przypadku gospodarczą, z drugiej zaś z **wtórnym** czy równoległym (częściej) **oddziaływaniem tej rzeczywistości na** formułowane przez nas **modele i teorie**
- Zakres wystąpienia negatywnych skutków czy zagrożeń dla nauk ekonomicznych indukowanych populizmem gospodarczym w decydującym stopniu zależy od tego, czy i w jakim stopniu uprawiający te nauki ulegają "**pokusom oportunistycznym**", polegającym na osiągnięciu doraźnych korzyści za cenę rezygnacji z naukowej uczciwości i rzetelności.
- Podporządkowanie realizacji celów i wyboru priorytetów ekonomicznych kryteriom krótkookresowej **racjonalności** (skuteczności) **politycznej**

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Imperializm ekonomii jako nauki

- Imperializm ekonomii jako nauki może być rozpatrywany zarówno jako "**słaba strona**" w rozwoju nauk ekonomicznych, czyli czynnik umiejscowiony we "**wnętrzu**" tego rozwoju, ale również ujęty jako **zagrożenie**, czyli faktor pochodzący z **otoczenia zewnętrznego**, z miejsca i relacji związanych z usytuowaniem nauk ekonomicznych nie tylko w obrębie nauk społecznych, ale i całego "gmachu" współczesnej nauki
- **Zagrożenia związane z imperializmem** (tak „starym”, jak i nowym”) to:
 - przekształcanie się ekonomii w swoistą **społeczną metanaukę**, skutkujące stopniowym zatracaniem przez nauki ekonomiczne, a dyscyplinę ekonomii i finansów w szczególności, swej odrębności przedmiotowej i tożsamości metodologicznej
 - ignorowanie, czy pomniejszanie znaczenia **społeczno-historycznej kontekstualności** i szeroko rozumianych **aksjologicznych uwarunkowań** decyzji i wyborów ekonomicznych, w tym także podejmowanych na różnych poziomach oddziaływania państwa na gospodarkę (zwłaszcza imperializm „stary”)
- Imperializm *versus* racjonalna **współpraca z innymi naukami** społecznymi czy behawioralnymi, a także przyrodniczymi, medycyną i innymi

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Inne zagrożenia (Polska)

- **Niskie finansowanie nauki, badań ekonomicznych i edukacji ekonomicznej** w perspektywie potrzeby wzrostu zespołowości badań i ich interdyscyplinarności
 - **Niskie finansowanie czasopism ekonomicznych** w ramach programu Wsparcia Czasopism Naukowych
 - **Spadający udział nakładów na badania finansowane przez NCN** (panel HS 4: ekonomia, finanse, zarządzanie, demografia, geografia ekonomiczna i urbanistyka)
 - **Niski** w relacji do kosztów i potrzeb **poziom finansowania studiów ekonomicznych**

Najważniejsze zagrożenia rozwoju nauk ekonomicznych (ekonomii jako nauki)

Zagrożenia związane z internacjonalizacją nauki

- **Potrzeba umiędzynarodawiania** procesu badawczego i komunikacja wyników badań poprzez publikacje w znaczących międzynarodowych czasopismach i wydawnictwach a **specyfika nauk społecznych**
- **Język narodowy** jako czynnik tożsamości kulturowej kraju
- Znaczenie języka narodowego z punktu widzenia **komunikacji społecznej i wpływu nauki na realną rzeczywistość** gospodarczą i społeczną

Zagrożenia związane z dominacją ilościowych kryteriów w ocenie rozwoju ekonomii jako nauki

- **Bibliometryczne metody oceny** (indywidualnych badaczy, jednostek naukowo-dydaktycznych, uczelni) a tendencja do ‘przyczynkarstwa’ w nauce
- **Dylematy etyczne** związane z bibliometrycznymi metodami oceny (zwłaszcza w ocenie indywidualnego rozwoju naukowego)

Dziękujemy za uwagę